

משמעות אופרטיבית של התפיסה הג'יהאדיסטית בחמאס מאת ד"ר גלית טרומן צינמן

מבט מבס"א, מס' 2,222, 19 באוקטובר 2023

תקציר: בכדי להבין את מהות ההפתעה האסטרטגית מצד חמאס, חיוני להכיר את שורשי תפיסתה הדתית הג'יהאדיסטית, אשר התגבשה באמנת התנועה ולא השתנתה במהלך השנים. בעוד שבישראל נהוגה תפיסה מערבית הנמנעת ממלחמה והמקדשת את ערך החיים, שואפת התפיסה הג'יהאדיסטית להקרבה עצמית, למוות, ולמאבק דתי קוסמי נגד "כופרים יהודים. מכאן הצורך להילחם ב"מוח הג'יהאדיסטי", ללא כל הכלה ואיפוק"

מאז ה-7 באוקטובר 2023, מנהלת במדינת ישראל את מערכת "חרבות ברזל" בדרום בעקבות הפתעה אסטרטגית מצד תנועת ההתנגדות האסלאמית - חמאס, שמאות מפעיליה החמושים פרצו בשעות הבוקר את גדר הביטחון על גבול רצועת עזה, רצחו מעל 1,300 ישראלים, ונכון לשעה זו חטפו 199 לעזה.

בכדי להבין את עומק ההפתעה האסטרטגית שספגה ישראל בימים האחרונים, חשוב להבין את תפיסתה האידיאולוגית הג'יהאדיסטית של תנועת ההתנגדות האסלאמית. נראה כי מבצע "סופת אל-אקצא" (טופאן אלאקצא) תוכנן מראש על-ידי הזרוע הצבאית של חמאס, ומטרתו הייתה להתיש את העורף הישראלי, להראות לישראל שיש לה אויב חזק שלא ייכנע, להפחיד, להרתיע, ואף להפגין הצלחה בעיני הפטרון הגדול - איראן. בהקשר לעימות עם ישראל, הישות החמאסית הסונית (הענף הפלסטיני של "האחים המוסלמים"), מקיימת שיתופי פעולה אסטרטגיים הדוקים ארוכי טווח עם המשטר האיראני השיעי, באמצעות כוח "קדס" של משמרות המהפכה ומשרד המודיעין האיראני.

חמאס במהותה היא תנועת ההתנגדות האסלאמית ("חרכת אל-מקאומה אל-אסלאמייה"), ופירוש שמה מתקשר גם ללהט, אומץ וקנאות. סיסמת חמאס מבטאת את הרעיון המכוון שלה: "אללה הוא מטרתה, השליח הוא המופת שלה, הקוראן חוקתה, הג'יהאד הוא דרכה והמוות למען אללה הוא הנשגבת בשאיפותיה". חמאס הוקמה בעזה עם פרוץ האינתיפאדה הראשונה בדצמבר 1987, בידי השיח' אחמד אסמאעיל יאסין, כזרוע פוליטית וצבאית של תנועת "האחים המוסלמים". במוקד התנועה, שני מאפיינים מרכזיים: האסלאמי והלאומי-פלסטיני. מטרתה מצד אחד הייתה לערער את שלטונו המסורתי של אש"ף בהנהגת פת"ח, ומצד שני - לקדם מאבק דתי עיקש נגד מדינת

ישראל, עד השמדתה. הקונפליקט הישראלי-פלסטיני נתפס רק כדתי, בין אסלאם לבין יהודים ה"כופרים", ו"בעיית פלסטין" הינה בעיה מוסלמית דתית.

אמנת חמאס (מאוגוסט 1988) משקפת את התנגדותה לקיומה של ישראל, להכרה בה ולהידברות עמה. כבר בסעיף 1, נטען כי "דרכה של תנועת ההתנגדות האסלאמית היא דרך האסלאם, ממנו היא שואבת את רעיונותיה, מושגיה ותפישותיה על העולם, על החיים ועל האדם". שאיפתה העיקרית היא לקיים מאבק מזוין עד לנסיגתה של ישראל מכל השטחים כשלב ראשון, ועד לקיצה בשלב השני. במקום ישראל, תוקם מדינה אסלאמית פלסטינית על כל שטחי ארץ-ישראל. לפי האמנה, "תנועת ההתנגדות האסלאמית גורסת, שאדמת פלסטין היא וקף אסלאמי של המוסלמים לדורותיהם עד קץ הימים ואין לוותר עליה או על חלק ממנה" (סעיף 11). "תנועת ההתנגדות האסלאמית היא חולייה אחת מהחוליות של מלחמת הקודש בעימות עם הפלישה הציונית" (סעיף 7) והג'יהאד לשחרור פלסטין הינו "חובה אישית" (פרצ' עין) של כל מוסלמי. "אין מנוס מהנפת דגל הג'יהאד ... ואין מנוס מהפצת רוח הג'יהאד בקרב האומה, מלהתעמת עם האויבים" (סעיף 15).

האויבים היהודים, בניגוד ללוחמי הג'יהאד הגיבורים, מתוארים כבעלי התנהגות נאצית אכזרית: "אויב אכזר הנוהג כנאצי בין גבר לאישה או בין מבוגר לצעיר ... האויב מסתמך על שבירת עצמות, ירי בנשים, זקנים וטף - עם ובלי סיבה ... במעשיהם המזוויעים הם נוהגים באנשים בצורה הברוטאלית ביותר כמו פושעי מלחמה" (סעיף 20). על כן, "ישראל תקום ותוסיף להתקיים עד שהאסלאם ימחה אותה, כפי שמחה את מה שקדם לה" (פתיח האמנה)¹.

על אף שעברו עשורים שלמים מאז גיבוש האמנה ב-1988, חמאס לא עמעמה ולא שינתה את מחויבותה לעקרונות האידיאולוגיים המופיעים בה. גם המסמך המדיני החדש של חמאס ממאי 2017, אינו מבטל את מסרי האמנה ואינו מוותר על היעד המרכזי - השמדת מדינת ישראל, תוך שלילת זכות ההגדרה העצמית של העם היהודי. במסמך זה הודגש שוב כי המאבק המזוין לשחרור פלסטין עומד בעינו וישנה לגיטימציה מלאה לפועלם של "ארגוני המאבק", ארגוני הטרור הפלסטיניים. המאבק האלים הוא על המולדת, "פלסטין של המאבק אשר ימשיך עד להשגת השחרור, מימוש השיבה ובניית המדינה בעלת הריבונות המלאה שבירתה ירושלים" (פתיח המסמך). האויב הגדול נותר העם היהודי: "הישות הישראלית היא אמצעי של המפעל הציוני והבסיס התוקפני שלו. המפעל הציוני אינו שם לו למטרה רק את העם הפלסטיני, אלא הוא אויב של האומה הערבית והאסלאמית, והוא מהווה סכנה אמיתית כלפיה ... המפעל הציוני מהווה גם סכנה לביטחון ולשלום העולמי ועל החברה האנושית, האינטרסים שלה והיציבות שלה" (סעיפים 14-15). מכאן חובת הג'יהאד, "המאבק בכיבוש בכל האמצעים והשיטות הוא זכות לגיטימית המוקנית בחוקים השמימיים, בנוהג ובחוקים הבינלאומיים, ובליבה המאבק המזוין" (סעיף 25)². הטקסט הזה, והטקסט הקודם במסגרת האמנה - אינם משאירים ספק לגבי כוונותיה של חמאס לפעול באלימות נגד יהודים, וכל האמצעים כשרים.

ואכן, לאורך השנים, וביתר שאת בימים האחרונים, נחשפנו לעומק הקשר שבין הרטוריקה הדתית הקיצונית של חמאס לבין דפוסי הפעולה האכזריים שלה ברוח הג'יהאד. לא פעם נדמה היה שישראל ניצבת מול אויב מחושב ופרגמטי, שמוכן להגיע להודנא ופועל על בסיס שיקולי עלות-תועלת, אך זה רק על פני השטח. ניתוח מעמיק יותר מדגים כי מדובר בשחקן שדפוסי חשיבתו הם שונים, לא מערביים-רציונליים כלל וכלל, אלא מזרח-תיכוניים דתיים קיצוניים, המאופיינים בפונדמנטליזם ובחוסר פשרה מול הישות הציונית.

ארגון טרור אסלאמיסטי זה יצא למלחמה מתוך הכרה מלאה שהוא מסכן את רצועת עזה, את תושביה ונכסיה, ועלול לפגוע בלגיטימיות של השלטון ברמה הפנימית והבין-

לאומית. ברם, הוא לא היסס והביא ניצחון סימבולי מידי בשלב ההתחלתי, ב-7 באוקטובר. המתקפה המתוכננת והמתוזמנת היטב התרחשה בימי החג המרכזיים לעם היהודי, בשמחת התורה, וביום שבת הקדוש. חמאס מעריך שישראל תרצה להגיע להפסקת אש, להידברות על חילופי השבויים, לא תבצע מהלכים נועזים ולא תפגע בשלטונו בעזה. בכך הארגון מסתמך על התבטאויות לא מעטות בצד הישראלי לאורך השנים, שפגיעה בחמאס והורדתו משלטון עלולה להוביל להשתלטות גורמים עוינים וגרועים עוד יותר (היום ניתן לשאול בצדק האם קיימים כאלה?). חמאס והנהגתו למדו בעשרות השנים הקודמות שישראל מכוונת להכלה, לא להכרעה ולא לניצחון. כלומר, העדיפות הייתה לתיחזוק המצב הקיים ולאיפוק מבחינת הפעלת הכוח הצבאי במסגרת העימות האסימטרי. רק שימור הסטטוס-קוו, ולא מעבר.

חשוב להדגיש בהקשר זה את השוני הגדול בין תפיסות הלוחמה של הצדדים המעורבים. בעוד שהצד הישראלי דוגל בתפיסה המערבית ללוחמה, ארגון טרור חמאס דוגל בתפיסה ג'יהאדיסטית מובהקת. ביסוד התפיסה המערבית הקלאסית של הלוחמה, עומד הרעיון שלמלחמה יוצאים רק כאשר זוהי הברירה האחרונה, יש לקצר את משך המלחמה ככל הניתן, ובעיקר - למזער את הפגיעה בחיי אדם, של אזרחים וחיילים, גם מצד האויב. מכאן העקרון של הפעלת יכולות טכנולוגיות מתקדמות ומזעור הפגיעה בקורבנות משני הצדדים. אלה הם מאפייני הלוחמה של צה"ל, גם כיום.

מנגד, עומדת התפיסה הג'יהאדיסטית, האופיינית לחמאס (ולארגוני טרור אסלאמיים נוספים, כמו הג'יהאד האסלאמי בפלסטין). לפי תפיסה זו, רק המאבק האלים והבלתי מתפשר ב"כופרים", הג'יהאד, הוא בעל ערך אמיתי ומהווה ציווי דתי מחייב. לג'יהאד יש משמעות אופרטיבית ברורה – פעולה צבאית המיועדת להרחיב את גבולות השלטון של האסלאם ולהשמיד את ה"כופרים". אחד העקרונות החשובים בתפיסה קיצונית זו הוא ערך המוות, כה שונה מערך החיים שמבליטה התפיסה המערבית. המוות הוא בעל עדיפות יתרה, השאהדה (הקרבה עצמית) נראית מפוארת ורצויה. המלחמה המתמשכת ללא הגבלת זמן היא תהליך, ומטרתו להתיש את האויב. המאבק מתבסס על המשאב האנושי, ללא כל התחשבות בערכו.³ כך הלכה למעשה, כל פגיעה של כוחות צה"ל באזור רצועת עזה – אינה נתפסת כבעלת ערך כלשהו בעיני חמאס. אין כאן התחשבות באוכלוסייה המקומית ואין חולשה של "עקב אכילס", בניגוד לצד הישראלי המקדש את ערך החיים של אזרחיו וחייליו כאחד. אנו בישראל ממשיכים לפעול בכלים מערביים-דמוקרטיים, אל מול ג'יהאד נצחי, אין-סופי וקוסמי.

לגבי המשך המאבק הישראלי בארגון טרור כה אכזרי בדרום, המשימה החשובה ביותר לדרג הפוליטי והצבאי תהיה להגדיר באופן חד-משמעי מהי המטרה במלחמה הנוכחית. האם זו הפלת שלטון חמאס? מיגור הטרור של הארגון? האם זו רק השבת הרתעה? השגת שקט לדרום? כרגע, ישנה הזדמנות יוצאת דופן לישראל להפגין את עוצמתה הצבאית לכניעת חמאס ולשינוי עמוק של המאזן האסטרטגי באזור כולו. ישראל נהנית מלגיטימציה בינלאומית יוצאת דופן, ארצות הברית והנשיא ג'ו ביידן מביעים בה תמיכה משמעותית. עם ישראל מגויס במימדים ניכרים, צבא סדיר לצד גיוס כ-300,000 חיילי המילואים מלאי מוטיבציה. תושבי הדרום מזדהים עם הלחימה ומפגינים חוסן לאומי בולט. ישנה תחושה שהעם נוטה לאחדות, גם בנוגע ל"טיפול" עוצמתי בחמאס ובתומכיו, על אף שידוע כי יהיה מחיר כבד במידה והמלחמה תימשך לעומק רצועת עזה. נכון להיום, צה"ל מפציץ מן האוויר מטרות של חמאס ונכסיו בלבד. מעוז הכוח של הארגון, עזה תחתית, "המוח הג'יהאדיסטי" לא נפגע עדיין, כמו גם הצמרת הארגונית. האיפוק של הצבא הישראלי הפועל בהתאם לתפיסה מערבית הומאנית, ייתפס כחולשה וכתבוסה בצד השני, בעוד שלוחמי הג'יהאד בחמאס הם המנצחים, שיכולים לדעתם לשוב לאדמותיהם (אדמות הוקף), כפי שעשו ביום שבת האחרון בדרום ישראל.

---

¹ מרכז המידע למודיעין ולטרור, אמנת החמאס, המרכז למורשת המודיעין (2006).
² דחוח-הלוי, יהונתן, המסמך המדיני של חמאס – תרגום הגרסה הרשמית הסופית, המרכז הירושלמי לענייני ציבור ומדינה (2017).
³ אורטל, ערן, האתגר האסימטרי של ג'יהאד, מערכות, 417, עמ' 4-11 (2008).

* ד"ר גלית טרומן-צינמן מלמדת בבית הספר למדעי המדינה וביחידה למצוינות אקדמית באוניברסיטת חיפה. תחומי עניינה קשורים לחקר קונפליקטים אלימים, לאומיות אתנית ודתית, וארגוני טרור אסלאמיים.